

Mellom uansvarlig og kompetent

Forståelser av barnet og rettighetspraksiser blant ansatte i barnevernsinstitusjoner

Sammendrag/Ingress

Artikkelen belyser variasjon i ansattes forståelser og praksiser knyttet til bruk av tvang og ivaretagelse av barns rettigheter under institusjonsplassering (rettighetspraksiser). Dette gjøres gjennom en diskursorientert tilnærming, der ansattes konstruksjon av barnet og dets behov blir forstått som å ha betydning for bruk av tvang og håndtering av barnets rettigheter. Studien bygger på individuelle intervjuer og fokusgruppeintervjuer av totalt 21 ansatte fra seks ulike barnevernsinstitusjoner for barn med alvorlig rus- og atferdsproblemer. Informantenes fortellinger om praksis blir analysert som å aktualisere to konkurrerende diskurser om barnet: diskursen om det uansvarlige barnet og diskursen om det kompetente barnet. Diskursen om det uansvarlige barnet er fremtredende i materialet og åpner for en praksis der generelle rutiner, kontroll og inngripen i personlig integritet legitimeres i barnas felles utfordringer knyttet til deres rusmisbruk og det å være i risiko. Diskursen om det kompetente barnet, som åpner for å forstå barnet som aktiv aktør med egne rettigheter, er mindre fremtredende. Dette diskuteres som grunnlag for å forstå variasjon i rettighetspraksiser.

Nøkkelord:

Barnevernsinstitusjoner, Diskurser, Barn, Ungdom, Tvang, Rettigheter, Profesjonell praksis

I løpet av de siste 20 årene har barns rettigheter og deltakelse i samfunnet blitt satt på den politiske dagsorden nasjonalt og internasjonalt (Kjørholt, 2002, 2007). Norge har blitt beskrevet som et foregangsland både når det gjelder forståelsen av barn som aktive aktører med egne rettigheter, og den praktiske tilretteleggingen for barns medvirkning i sosiale og personlige spørsmål (Bartley, 1998; Kjørholt og Lindén, 2004; Picot, 2014). Ratifisering av FNs barnekonvensjon i 1991 og innlemmingen av denne i norsk lovgivning i 2003 kan sees på som viktige milepeler i å understreke barns status som subjekter med individuelle rettigheter (Kjørholt og Lindén, 2004). Denne artikkelen belyser forhold knyttet til barns rettigheter og bruk av tvang i barnevernsinstitusjoner. Gjennom å studere ansattes konstruksjon av barnet/ungdommen vil artikkelen diskutere hvordan dette får betydning for forståelser og praksiser knyttet til tvang og ivaretagelse av barnets rettigheter (ansattes rettighetspraksiser). Det er særlig tvang forstått som integritetskrenkende tiltak som er tema for artikkelen, og ikke fysisk tvangsbruk.

Barnevernloven gir adgang til bruk av tvang overfor barn i barnevernsinstitusjon, men et absolutt vilkår er at tvangsbruken skal være strengt nødvendig når den brukes, og at andre tiltak skal være prøvd først. Dette vilkåret fremgår av paragraf 12 (krav til forebygging) i forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barnevernsinstitusjon (heretter Rettighetsforskriften). Denne forskriften er et viktig styringsdokument i institusjonsbarnevernet i Norge som skal ivareta barnas rettssikkerhet og personlige integritet under plassering, og som setter rammene for de ansattes adgang til bruk av tvang og makt (herunder fysisk tvang og integritetskrenkende tiltak)¹. I Rettighetsforskriften fremheves barnets status som individuell rettighetsinnehaver samtidig som barnets behov for beskyttelse og vern gjøres betydningsfullt. Som grunnlag for beslutninger om praksis fremstår således Rettighetsforskriften med et spenningsfylt meningsinnhold. Hvilken mening ansatte i barnevernsinstitusjoner selv tilskriver barnet og dets behov, fremtrer som en sentral betingelse for hvordan disse tvetydighetene i regelverket fortolkes og håndteres.

Ivaretagelse av barns rettigheter under plassering i barnevernsinstitusjon er et viktig ansvar som profesjonsutøverne er satt til å forvalte, men flere studier har pekt på at praksis varierer. I en nylig publisert rapport fra Barneombudet rettes fokus på bruk av tvang mot barn i barnevern og psykisk helsevern (Barneombudet, 2015)². Rapporten viser til stor variasjon og ulike kulturer knyttet til tvangsbruk mot barn i barnevernsinstitusjoner. Variasjonene kan knyttes til ulike forståelser av hva tvang er, hvordan tvang skal tolkes, og når tvang er nødvendig. Barneombudet mener det er grunn til å stille spørsmål om variasjonen i bruk av tvang er et tegn på at det noen steder foregår en overdreven bruk av tvang mot barn

(Barneombudet, 2015, s. 50). Også i en studie fra 2013 rettes fokus mot variasjoner i forståelse og håndtering av tvang og barns rettigheter i barnevernsinstitusjoner. I studien pekes det på variasjon som ikke nødvendigvis kan tilskrives institusjonenes ulike målgrupper og mandat, men som i større grad synes å kunne forklares med ulike holdninger, ideologier og tenkemåter omkring bruken av tvang i barnevernsinstitusjoner (Ulset og Melheim, 2013).

Det finnes noen internasjonale studier som belyser forhold knyttet til tvang og rettigheter for barn i barnevernet. Mange av disse er særlig knyttet til barns opplevelse av deltakelse og medvirkning (Bell, 2002; Cashmore, 2002; Munro, 2001; Thomas, 2002; Thomas og Percy-Smith, 2012). Noen studier belyser barns opplevelse av tvangsbruk under institusjonsplassering (Day og Daffern, 2009; Henriksen et al., 2008; Morgan, 2004; Steckley og Kendrick, 2008b). Videre finnes det noen internasjonale studier som har belyst ansattes erfaring med tvangsbruk og oppfatninger av tvangsbruk (Steckley, 2011; Steckley og Kendrick, 2008a, 2008b; Ziegler, 2001).

I Norge har det generelt vært forsket lite på bruk av tvang og på barns rettigheter under plassering i institusjon (Ulset og Tjelflaat, 2013). Ulset og Tjelflaat (2012, 2013) har undersøkt ungdommers erfaring med og perspektiver på tvangsbruk under opphold i institusjon. Det å bli utsatt for eller være vitne til tvangsbruk blir her beskrevet som både skremmende og krenkende, samtidig som det fra flere av ungdommene gis inntrykk av å være en del av normalsituasjonen ved institusjonen. Basert på erfaringer fra denne undersøkelsen gjennomførte Ulset og Melheim i 2013 en studie av ansatte, ledere og tilsynets perspektiver på bruk av tvang i barnevernsinstitusjoner. I en studie fra 2010 av barn og unges fritid under opphold i barnevernsinstitusjon har Ulset (2010) intervjuet 12 ungdomsbeboere og finner at byråkratiske systemer og kollektive metoder kan forhindre ivaretagelsen av beboeres individuelle rettigheter og behov. Barnas erfaringer rundt tvangsbruk slik det fremkommer i disse studiene, gir et bilde av et felt der tvangsbruk oppleves som normalt, og det gjøres inngripen i barnas integritet som ikke alltid er forenlig med barnas rettigheter under institusjonsplassering.

Mens flere norske studier har påpekt variasjoner i tvangsbruk og stilt spørsmål ved omfanget av tvangsbruk, har vi både nasjonalt og internasjonalt lite kunnskap om de ansattes konstruksjon av barnet og dets behov under institusjonsplasseringen, og hvordan dette kan ha betydning for forståelser og praksiser knyttet til tvang og ivaretagelse av barnets rettigheter. Denne artikkelen vil bidra til kunnskapsutvikling på dette området.

Det finnes noe nordisk forskning som har studert hvordan barnet og dets utfordringer blir forstått i døgninstitusjonen, og hvordan dette får konsekvenser for den generelle praksis.

Schwartz (2011) diskuterer hva de profesjonelle forstår med barns særlige behov, og hvordan dette får betydning for tilrettelegging av praktisk omsorg og støtte. Espersen (2010) studerer barn med psykiske lidelser som er plassert i institusjon i Danmark. Espersen finner at barna først og fremst blir forstått som skrøpelige skapninger med behov for beskyttelse mot omverdenen, mens de ansatte beskriver seg selv som handlekraftige, omsorgsyttende og innsiktsfulle i barnas sjeleliv. Dette får konsekvenser for barnets identitetsdannelse under oppholdet i barnevernsinstitusjon.

Med utgangspunkt i en kvalitativ studie fra Danmark viser Jakobsen (2010) til stor variasjon i oppfatninger av barns behov både mellom institusjoner og blant ansatte i barnevernsinstitusjoner. Mens Jakobsen først og fremst er opptatt av hvordan variasjon kan knyttes til institusjonelle forhold, vil denne studien rette fokus mot hvordan diskurser om barnet og dets behov gir variasjon i de ansattes forståelser og praksiser knyttet til tvang og ivaretagelse av barnets rettigheter. Studien er inspirert av diskursteori, og særlig den post-strukturelle retningen (Howarth, 2000; Laclau og Mouffe, 1985). En grunnleggende antakelse innenfor diskursteori er at diskurser påvirker hvordan vi tilskriver mening til ulike kategorier og fenomener, og dette får betydning for våre forståelser og våre handlinger.

Artikkelen bygger på en kvalitativ undersøkelse av 21 ansatte som jobber med ungdom med alvorlig rus eller atferdsproblematikk plassert etter paragraf 4-24 og paragraf 4-26 i barnevernloven. Disse paragrafene gir en utvidet adgang til bruk av tvang (Rettighetsforskriften kapittel 4) og bidrar dermed til ytterligere å aktualisere dilemmaer knyttet til tvang og barns rettigheter. Artikkelen vil belyse følgende to problemstillinger: Hvilke diskurser om barnet tas i bruk når ansatte snakker om sin praksis? Hvilke betingelser gir diskursene for de ansattes forståelser og praksiser knyttet til bruk av tvang og ivaretagelse av barns rettigheter under institusjonsplassering?

Metodologi

I denne artikkelen blir «barnet» forstått som et begrep med uklart meningsinnhold. Det vil si at ulike diskurser vil konkurrere om å definere begrepet og dets mening (Howarth et al., 2000; Laclau og Mouffe, 1985). Hvilke diskurser som er tilgjengelige på det gitte tidspunktet, hvilke som tas i bruk, og om noen oppnår dominans, vil få betydning for hvordan de ansatte forstår og utøver sin rolle. Diskurser er på samme tid foranderlige og aldri fullstendige. Vi kan bevege oss mellom ulike diskurser, ulike diskurser kan ha ulikt styrkeforhold til ulike tider, og diskurser kan være i konflikt. Den eller de til enhver tid rådende diskursene utgjør vårt handlingsrom, de åpner for noen forståelser, mens de lukker for andre (Howarth, 2000; Laclau

og Mouffe, 1985). Å utforske diskurser fremstår derfor som en nyttig strategi når formålet er å utvikle kunnskap om variasjon i rettighetspraksiser blant ansatte i institusjonsbarnevernet. «Barnet» blir i studien benyttet som en samlebetegnelse for barn og unge under 18 år. I dagligtale på institusjonene er ungdom den mest brukte betegnelsen, og denne betegnelsen ble derfor benyttet under intervjuene. Noen informanter brukte også betegnelsen misbrukere om de plasserte barna. I analysen blir begrepet ungdom forstått som en underkategori av «barn».

Studiet bygger på en kvalitativ tilnærming med semi-strukturerte intervjuer og fokusgrupper. For å kunne undersøke hvilke diskurser som gjøres gjeldende når informantene snakker om praksis, er det selve språket eller snakket som blir gjenstand for analysen. Fordi Rettighetsforskriften er et viktig styringsdokument i institusjonsbarnevernet, ble det særlig lagt vekt på informantenes fortellinger om denne. Hvilke begreper brukes, og hvilke forståelser og praksiser blir muliggjort gjennom informantenes fortellinger?

Informantene ble rekruttert fra seks forskjellige barnevernsinstitusjoner (både offentlige og private), godkjent for ungdom i alderen 14 til 18 år med vedvarende og alvorlig rusproblem eller andre alvorlige atferdsvansker (vold, kriminalitet eller prostitusjon). Ungdommene har ofte tilleggsversjoner knyttet til blant annet psykisk helse, psykososiale vansker og skolevegring/læringsvansker. Et viktig seleksjonskriterium var å få et bredt utvalg av informanter med erfaring fra arbeid med målgruppen. For tre av institusjonene i utvalget ble det tatt direkte kontakt, og rekruttering av informanter skjedde i samråd med ledelsen. For de tre andre institusjonene måtte henvendelsen gå via Barne-, ungdoms- og familieetaten, som også ville ha ansvar for rekruttering av informanter. De 21 informantene utgjorde et bredt utvalg både i erfaring fra barnevernsinstitusjon (fra tre måneder til 14 år) og utdanningsbakgrunn (fra ingen formell utdanning til mastergrad)³. Informantene ble informert om formålet med intervjuet både muntlig og skriftlig, og det ble sendt et skriftlig informasjonsskriv om undersøkelsen til institusjonsledelsen.

Det individuelle intervjuet ble valgt som primær datakilde, da det er egnet for å få frem informantenes subjektive beskrivelser av sine erfaringer og forståelser og få informasjon om kompleksitet og nyanser (Kvale, 1996; Rubin og Rubin, 2005). 14 individuelle intervjuer ble gjennomført i perioden 2012–2013 på informantenes arbeidsplass (tre av disse informantene deltok også i fokusgruppeintervjuer). På forhånd ble det utformet en intervjuguide organisert etter temaer som både skulle fange opp ansattes generelle betraktninger rundt praksis, og temaer som var spesifikt rettet inn mot forståelser og praksiser knyttet til bruk av tvang og ivaretagelse av barnets rettigheter. Det ble lagt opp til en dialog

med informantene, der vi beveget oss fritt mellom de ulike temaene. Intervjuene hadde en varighet på mellom 60 minutter til 1,5 time og ble audio-tapet og transkribert i sin helhet.

I tillegg til individuelle intervjuer ble det arrangert to fokusgruppeintervjuer på henholdsvis fire og seks deltakere (institusjonsvise). Disse er videre omtalt som fokusgruppe A og B. Formålet med fokusgruppene var først og fremst å utforske nyanser og spenninger som fremkom i de individuelle intervjuene. Fokusgruppeintervju er en metode som anbefales for å studere normer og forståelser som legges til grunn for beslutninger (Bloor, 2001). Gruppefellesskapet åpner også opp for en dynamikk mellom deltakerne som kan frembringe flere nyanser og perspektiver til datamaterialet (Ringdal, 2013). Fokusgruppeintervjuene ble inndelt i to sesjoner med en kort pause imellom og var tematisk strukturert. Informantene ble informert om at deltakelse i undersøkelsen var frivillig, og at det var mulig å trekke seg underveis i prosjektet. Informantene ble forelagt et skriftlig samtykkeskjema i forkant av intervjuet og signerte på dette. All informasjon er behandlet konfidensielt, og informantene er anonymisert. Prosjektet er godkjent av NSD (Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste).

Denne studien bygger på en forståelse av intervjuet som en relasjonell praksis der forskeren inntar en aktiv rolle. Data blir produsert som resultat av interaksjon mellom forsker og informant og vil derfor ikke være upåvirket av forskeren. Forskeren blir en del av studien og ikke bare en nøytral observatør (Holstein og Gubrium, 1995; Hydén, 2007). En slik tilnærming gjør det særlig viktig å være bevisst på hvordan egen forforståelse påvirker forskningsprosessen. Tidligere erfaring som miljøterapeut ble oppfattet som en fordel for å skape tillit og relasjon til informantene, men fordret også refleksjon og selvbevissthet. Å være åpen og nysgjerrig på særtrekk ved de ulike institusjonene ble viktig, og det ble brukt tid i forkant av intervjuene til å sette seg inn i institusjonens organisering, behandlingsopplegg og begrepsbruk. Forskerens forforståelse vil også ha en betydning for analyse og tolkning av materialet. Hvilke funn som ble valgt ut og løftet frem, vil kunne være preget av forståelser utledet fra egen praksis - og forskningserfaring med målgruppen. For å motvirke at egne forventninger og ideer ble reproduisert i analysen, har et tilbakevendende spørsmål under analyseprosessen vært om en annen vil kunne se det jeg ser. Dette leder oppmerksomheten ikke bare til hva jeg forstår, men hvorfor og hvordan jeg forstår det på akkurat denne måten (Haavind, 2000).

Materialet ble bearbeidet og analysert i flere omganger og på flere nivåer (Haavind, 2000). I første omgang ble dataene organisert tematisk slik at de gjenspeilet temaene i intervjuguiden (for eksempel: Rettighetsforskriften, brukermedvirkning, tvang, kunnskap, behandling). I denne innledende analysen av materialet fremstod informantenes forståelser av

barnet som viktig for å beskrive variasjon innad i temaene. I neste omgang gav dette utgangspunkt for en teoridrevet analyse. Subjektposisjonsbegrepet ble benyttet som analytisk verktøy for å analysere frem hvilke diskurser om barnet informantene tar i bruk når de beskriver arbeidet. Et sentralt premiss innenfor post-strukturell diskursteori er at diskurser både begrenser og gir muligheter for ulike subjektposisjoner. De subjektposisjonene individene tilskrives eller opptar, er avhengig av de til enhver tid tilgjengelige diskursene (Laclau og Mouffe, 1985; Mouffe, 1992). Det ble søkt systematisk etter fellestrekk, ulikheter, variasjon og tendenser på tvers av temaene som kunne si noe om hvordan informantene posisjonerer barna. Det vil si hvordan de forstår barna, deres karakteristika og deres behov. Basert på posisjonene umoden, inkompetent, grenseløs, i risiko, forhandlingspartner og ansvarlig ble to konkurrerende diskurser om barnet analysert frem: diskursen om barnet som uansvarlig og diskursen om barnet som kompetent.

Et sentralt premiss for studien er at posisjonene og diskursene som er analysert frem, har sitt utspring i informantenes snakk. Hvilke diskurser som er tilgjengelige og hvilke som tas i bruk av informantene, vil variere og vil derfor ikke gi et entydig bilde, men gi grunnlag for å vise frem kompleksitet og sammensette uttrykk. Funn fra studiet kan ikke forstås som objektive eller generaliserbare. Studiet bygger på en eksplorativ metode med relativt få informanter og ideen om den aktive forsker som både er medskaper og fortolker av intervjuet (Holstein og Gubrium, 1995). Studiet viser frem de diskurser som i en gitt kontekst gjøres gjeldende når informanter snakker om barnet, og gir muligheter for å diskutere og stimulere til refleksjon omkring forholdet mellom meningsdannelse og rettighetspraksiser.

Informantenes forståelser av ungdommen og dens rettigheter

I det påfølgende presenteres utdrag fra de individuelle intervjuene og fokusgruppeintervjuene som tydeligst illustrerer tendenser og variasjon i det empiriske materialet. Det blir lagt vekt på å vise frem hvilke subjektposisjoner ungdommene tilskrives når de ansatte snakker om praksis og Rettighetsforskriften.

«De er ikke modne nok»

Det å snakke om ungdommene som umodne og ufullstendige voksne er sentralt hos mange av informantene og viser seg igjen i måten de snakker om praksis og Rettighetsforskriften på. Det påfølgende utsagnet fra intervjuet med Alf viser hvordan han posisjonerer ungdommene som umodne og de ansatte som ansvarlige for ungdommenes utvikling:

Tydelige voksne, klare grenser. Kanskje en enda tettere oppfølging enn det vi klarer i dag, i forhold til utgang, telefon. Jeg ser at mobiltelefon, internett, hvis ting var opp til meg, så hadde de ikke hatt dette det første halvåret de var her. Sorry altså, du er ikke moden nok til det.

Alf uttrykker at ungdommene er for umodne til å håndtere det ansvaret som medfølger en del av rettighetene, for eksempel tilgang på mobil, internett og utgang. Utgang er et begrep som brukes av flere av informantene, og beskriver muligheten til å bevege seg fritt utenfor institusjonen. Måten Alf snakker på i dette utsagnet, viser en forståelse av relasjonen mellom barn og voksen der de voksne skal være tydelige og sette grenser. Han snakker om «enda tettere oppfølging», som kan forstås som en hierarkisk relasjon med den voksne som ansvarlig for å beskytte ungdommen. Et annet sted i intervjuet forteller Alf at han mener Rettighetsforskriften er nødvendig, men peker samtidig på aspekter ved den som han mener er utfordrende:

Jeg synes i hovedsak, så er Rettighetsforskriften veldig veldig bra. Samtidig så ødelegger den for de, det er min mening. I forhold til telefon, i forhold til utgang, ja, mest det egentlig. Så det er noe med å kanskje ha litt mer tiltro til de som jobber med det. Og tro at dere kan faktisk jobben deres. Det skulle jeg ønske.

Alf posisjonerer ungdommen som lite kompetent til å håndtere en del av frihetene som følger av Rettighetsforskriften, for eksempel i forhold til bevegelse i og utenfor institusjonen og bruk av telefon. «Det vil ødelegge for de» om dette overlates til ungdommene selv, sier Alf. Han posisjonerer seg selv og sine kollegaer som å ha kunnskap og innsikt i hva som er rett hjelp. Når han argumenterer for «mer tiltro til de som jobber med det», forstås det som en kritikk av Rettighetsforskriftens regulering av de ansattes handlingsrom.

Flere informanter er opptatt av at ungdommene ikke forstår sitt eget beste, og at det derfor er de ansattes plikt å ta ansvar og sette grenser. Noen ganger opplever de Rettighetsforskriften som å være til hinder for dette. Anita sammenlikner det å jobbe på institusjon med ansvaret en har som forelder, og måten hun snakker på viser hvordan hun posisjonerer ungdommene som inkompetente: «De her ungdommene kan jo ikke sitt eget beste», sier hun i intervjuet. Utsagnet kan forstås som at det er de voksne som innehar kunnskap om ungdommens beste, og ungdommene posisjoneres som objekter for de voksnes veiledning og grensesetting.

«De tenker ikke sunt, de kan jo dø»

En annen informant, Eva, som både ble individuelt intervjuet og deltok i fokusgruppe B, legger vekt på at ungdommenes forhistorie gir et særlig ansvar for den ansatte. I det følgende utdraget fra fokusgruppen snakker hun om hvordan hun erfarer Rettighetsforskriften og de begrensninger denne legger for de ansattes muligheter til å regulere ungdommenes omgivelser:

Jeg tenker nesten at det blir en ny form for omsorgssvikt jeg. De kommer fra en omsorgssviktsituasjon. Og så kan jo vi, du får lov til alt, du får mobiltelefonen din. Du kan komme og gå når du vil. Hvorfor kom de inn hit da? De kunne like gjerne vært ute, sånn som jeg ser det.

Evas forståelse av omsorg fremstår som å være knyttet til det å sette grenser og være en tydelig voksen, noe hun mener er nødvendig for ungdom som kommer fra en «omsorgssviktsituasjon». Dersom ungdommene skal få «lov til alt», er det ingen hensikt med institusjonsplasseringen, sier hun. Måten Eva gjør ungdommens forhistorie betydningsfull i dette sitatet, vises igjen når hun i fokusgruppen snakker om ungdommer som kommer fra en brutal tilværelse, og trenger hardere virkemidler. I det påfølgende utdraget snakker hun om en lengre fjelltur som er obligatorisk for alle ungdommene ved inntak:

Kanskje er det sånn at de må rykkes i, ristes litt i for å få en sjokkstart. Jeg kan tenke det noen ganger nå også at det blir for snilt innimellom. De kommer fra en virkelighet som er brutal, og det å puse med en virkelighet som er brutal, det tror jeg ikke noe på.

Eva snakker her om muligheten til å ta kontroll over ungdommenes liv for en periode. Disse ungdommene er vant til en brutal virkelighet, sier hun, og derfor skal man skal ikke være for snill. Eva bruker selv betegnelsen «streng» for å beskrive hvordan ungdommene på institusjonen snakker om henne. «Behandling er ikke behagelig», sier hun i fokusgruppeintervjuet. Eva forteller at hun finner Rettighetsforskriften utfordrende, særlig med tanke på å gjøre ungdommene ansvarlige: «Det river og sliter i meg fordi jeg klarer ikke å se rettigheter isolert, uten plikter. Eller skal vi oppdra en generasjon her på institusjonen til å sitte og bli mottakere av et system». Det som ikke kommer tydelig frem i fokusgruppeintervjuet, er hva Eva mener er det «brutale» i ungdommenes forhistorie. En

tolkning kan være at brutalitet referer til omsorgssvikt («de kommer fra en omsorgssviktsituasjon»), men brutalitet kan også tolkes som å være relatert til ungdommenes rusproblematikk.

I dette utdraget fra intervjuet med Anita er det barnets rusmisbruk som gjøres betydningsfullt for hvordan Rettighetsforskriften erfares:

Fremfor alt synes jeg det blir så feilrettet. Fordi det innebærer at man legger et ansvar på mennesker som ikke klarer å ta et ansvar. Altså 100% av misbrukerne vil gjøre sin egen behandling. Men de har jo ikke lyktes hittil i livet, sant. Og der får de vann på sin kvern, med rettighetene. Så mener jeg ikke at man ikke skal kunne få de rettighetene med tiden, men i begynnelsen når man kommer inn. Altså de tenker ikke sunt. De kan jo dø. Skal vi tillate det da?

Anitas beskrivelse av en misbruker viser til en person som er ute av stand til å ta ansvar for eget liv og egne beslutninger. Gjennom utsagnet «de kan jo dø» posisjonerer hun ungdommen i risiko og gir de ansatte ansvar for barnets liv og helse. Måten Anita snakker på her, kan forstås som at hun opplever Rettighetsforskriften som å komme i veien for forsvarlig behandling, og særlig utfordrende beskriver hun det som å være i første del av oppholdet.

«De kommer fra en grenseløs tilværelse»

En tendens i materialet er å knytte forståelser av ungdommen og dets rettigheter til faser eller utvikling. Flere av institusjonene i studien har fasesystem som ungdommene går igjennom i løpet av oppholdet. Systemet er bygget som en utviklingsstige der faseopprykk følges av økt ansvar og flere friheter. I de første fasene er det vanligvis stor grad av kontroll. Fasesystemet skal bidra med tydelig struktur, være motiverende og systematisere endringsarbeidet (Koltveit, 2013). I intervjuene snakkes det av flere informanter om at ungdommene har noen universelle utfordringer knyttet til hvilke stadier de er på i behandlingen. Den første fasen av behandlingen blir snakket frem som særlig utfordrende, og ungdommen bør ikke gis for mange friheter og for mye ansvar i denne fasen. Ungdommens utfordringer blir her først og fremst forstått som å være betinget forhold forut for behandlingen, slik som når Eva snakker om «omsorgssvikt», eller når Anita beskriver hennes opplevelse av at ungdommene «kommer fra en grenseløs tilværelse». Også personlige karaktertrekk blir beskrevet som generelle for disse ungdommene. Eva omtaler barna som «ruspersonligheter». Janne, som både deltok i fokusgruppe B og ble individuelt intervjuet, snakker om at ungdommene har en

«impulsivitet» som gir behov for grensesetting og voksenkontroll, og hun snakker om behovet for å skape trygghet. Det følgende sitatet fra fokusgruppeintervjuet er hentet fra sekvensen hvor informantene diskuterer den obligatoriske fjellturen ved inntak:

Nei, det å bli kledd så naken, og inn i noe så skummelt og fremmed som sikkert alle, antar jeg, opplever det. Men vi hadde ikke gjort det her i forhold til tvang, hvis vi ikke hadde virkelig gode intensjoner med det. Det kan jo høres ganske dramatisk ut, men så blir det veldig ofte så bra da. Det blir så tydelig hvordan ungdommene opplever den tryggheten, spesielt når de kommer opp på fjellet og inn i den gruppen som vi er der oppe.

I Jannes fortelling snakkes gruppefelleskapet på fjellturen frem som å bidra til å skape trygghet. At ungdommen noen ganger må tvinges med, blir av Janne legitimert i de ansattes gode intensjoner. Hva som menes med å bli «kledd naken», utdypes av Eva. Hun forteller at ungdommene blir fratatt sine gamle klær, sine capser og alt som er «image». Så blir de kjørt til et ukjent sted hvor fjellturen kan begynne, og de får utlevert en tursekk:

Hvis jeg setter meg inn i deres sted så er det jo en ganske tøff situasjon da. Med tanke på at de kommer fra gaten, og har kontroll over hva de skal gjøre hver dag. For det er jo stort sett å skaffe penger (..) få tak i dop, dope seg, sove lenge, stå opp igjen om natten.. Ja, det er det de er vant til. Så blir de liksom fratatt all styringen.

Det er tøft, men nødvendig å bli fratatt styringen, mener Eva. I hennes fortelling blir rusmisbruket til ungdommen brukt som forklaring på hvorfor denne praksisen ved inntak er nødvendig. Ungdommene posisjoneres med noen generelle kjennetegn knyttet til deres forhistorie «på gaten» som det er viktig å skape en avstand til. Beate, en annen av deltakerne i fokusgruppen, har opplevd at det å frata ungdommene trygghet har vært bra for å utvikle en god relasjon:

Når vi tok all trygghet ifra dem, så ble vi også kanskje en trygg person for dem, som jeg har nytte av i relasjonen til ungdommen i dag. Så jeg synes det er en veldig bra start, selv om det kan være veldig brutalt, eller det kan høres brutalt ut.

For å ivareta ungdommene i denne situasjonen er det viktig med trygge og rutinerne voksne, påpeker flere av informantene. I den første tiden handler alt om trygghet, sier Nils, en annen av deltakerne i fokusgruppen. I disse fortellingene fremstår fasettenkningen sentralt, og ungdommene posisjoneres ikke som særegne individ, men objektiviseres og tilskrives universelle kjennetegn knyttet til deres forhistorie og særlig deres rusmisbruk.

«De er ganske gode på å finne ut av rettighetene selv»

I motsetning til forståelser av ungdommene som umodne og grenseløse med universelle kjennetegn, er det også fortellinger i materialet der forståelser av ungdommene som kompetente og forhandlende subjekter blir mer fremtredende. Disse forståelsene av ungdommene kommer først og fremst til uttrykk i fortellinger om praksis der Rettighetsforskriften blir snakket frem som et nødvendig og viktig redskap i behandlingen. Roar snakker flere ganger i løpet av intervjuet om Rettighetsforskriften som viktig både for de ansatte og ungdommene og som en veileder for det faglige arbeidet. I det følgende utdraget beskriver Roar hvordan han legger vekt på å inngå kompromisser og lage avtaler for å unngå tvang: «Tvang er siste utvei. Så jeg prøver å finne kompromisser, lage avtaler for eksempel, noe som fungerer i veldig mange tilfeller». Utsagnet viser hvordan Roar posisjoneres ungdommen som forhandlingspartner. Roar er opptatt av viktigheten av å følge regelverket, og dette kan tolkes som at Roars forståelse av ungdommen og dets behov er forenlig med de føringer som legges av regelverket.

I materialet er det også noen fortellinger om viktigheten av få god opplæring i Rettighetsforskriften og å gi god informasjon til ungdommene. Dette beskrives som å gi både en mer faglig praksis og en større trygghet for ungdommene. Jon, som deltok i fokusgruppe A, er opptatt av at det å vite om sine rettigheter er viktig for ungdommene:

Jeg tror at god informasjon om at de har masse rettigheter kan gi de litt mer trygghetsfølelse og litt mer sikkerhetsfølelse. Og jeg opplever også at man er ganske flinke til å påpeke at de har rettigheter. Rettighetene henger oppe på telefonrommet, og skiltet til tilsynet henger der. At det er bare å ringe. Og vi ønsker å oppmuntre dem til å ringe tilsynet hvis det er noe.

Jon fremhever at det er viktig med mye og åpen informasjon om rettighetene, samtidig som han også legger ansvaret over på ungdommene for å kontakte tilsynet om det er noe de reagerer på. Utsagnet kan forstås som at Jon oppfatter ungdommene som kompetente med

ressurser til selv å fremme sine rettigheter. Samtidig som han posisjonerer ungdommene som ansvarlige, er han også tydelig på at institusjonen har et ansvar for å tilrettelegge for informasjon.

Det å gi informasjon om Rettighetsforskriften til ungdommene er en pålagt oppgave for barnevernsinstitusjonene. Studien viser variasjon i hvordan ansatte forstår og praktiserer denne oppgaven, og hvordan dette begrunnes med utgangspunkt i ungdommen. I materialet finnes det også fortellinger der det legges liten vekt på informasjonsoppgaven, og ungdommene posisjoneres som handlende og kompetente aktører som selv kan orientere seg om dette. Det følgende utdraget fra intervjuet med Janne viser hvordan ansvaret overlates til ungdommen:

De vet i hvert fall godt hva de har krav på i forhold til det med kommunikasjonsmidler. Jeg tror aldri jeg har lest opp den her Rettighetsforskriften for en ungdom, men fylkesmannen er her på besøk, og da får alle ungdommene som har lyst, lov til å gå og snakke med han. Men vi løper nok ikke etter dem med den Rettighetsforskriften, nei.

Flere informanter snakker om at ungdommene klarer å finne ut hvilke rettigheter de har på egen hånd, eller «vet godt hva de har krav på», som Janne uttaler. Noen ganger kan ungdommene til og med mer enn de ansatte, forteller Gunnar: «Flesteparten av ungdommene kan Rettighetsforskriften bedre enn vi gjør, det gjør dem». Eva forteller i intervjuet at hun opplever ungdommene som kompetente på dette området: «I hovedsak så tror jeg ungdommene er ganske gode på å finne ut av det selv. Noen er veldig, veldig gode». I disse fortellingene posisjoneres ungdommene som subjekter som kan handle rasjonelt, tilegne seg nødvendig kunnskap og gjøre bruk av denne om nødvendig.

Diskurser om barnet som betingelser for ansattes rettighetspraksiser

Basert på variasjon i subjektposisjoner identifisert gjennom ansattes praksisfortellinger ble to konkurrerende diskurser om barnet analysert frem: diskursen om det uansvarlige barnet og diskursen om det kompetente barnet. Diskursene må ikke forstås som å representere to enerådende forestillinger om barnet, men som de diskursene om barnet som informantene i dette materialet gjør mest aktivt bruk av når de snakker om barnet i en tvangs-/rettighetskontekst. Samtidig viser det empiriske materialet også hvordan informantene beveger seg mellom diskursene når de forteller om sin praksis. Intervjuet med Eva er et

eksempel på dette. Når hun snakker om behandlingen, etterlyser hun tøffere tiltak og mer autoritative teknikker for å regulere og kontrollere grenseløse ungdommer, mens når hun snakker om rettigheter, posisjonerer hun ungdommene med kompetanse til å finne ut av rettighetene på egen hånd. Et annet eksempel er når Eva snakker om inntaksturen og hvordan ungdommene må fratas all styring. Samtidig mener hun at hvis ungdommene skal bli gode borgere, må de også gis plikter og ansvar, ikke bare rettigheter. Eksempelene viser hvordan begge diskurser kan være virksomme til samme tid, men brukes for å gi mening til ulike situasjoner eller til ulike tidspunkter (faser) i behandlingen.

Det uansvarlige barnet

En sentral tendens som trer frem i analysen, er forståelsen av ungdommene som uansvarlige og i risiko. Diskursen om barnet som uansvarlig forener subjektposisjonene «umoden», «inkompetent», «grenseløs», «impulsiv» og «i risiko». Diskursen om barnet som uansvarlig fremstår som å ha flere fellestrekk med det som i litteraturen har blitt beskrevet som sårbarhetsdiskursen, men er i dette materialet analysert som en egen diskurs. Jeg vil først kommentere fellestrekene med sårbarhetsdiskursen før jeg gjør rede for hvorfor jeg finner diskursen om det uansvarlige barnet som mer dekkende for funn i dette studiet.

Sårbarhetsdiskursen hevdes av flere å ha forrang som kunnskapsregime innenfor sosialt arbeid med barn og unge (Amundsen, 2002; Goodyer, 2013; Hennem, 2010; Steinholt, 2002). Espersen (2010) viser til at barna først og fremst blir forstått som «skrøpelige», mens de voksne fremstiller seg som kompetente med innsikt til å vite hva barnet har behov for. Sårbarhetsdiskursen legger til grunn en forståelse av barnet med utgangspunkt i hva barnet ikke er (i relasjon til voksen), og barndommen betraktes som en overgangstilstand på vei mot en mer moden, rasjonell og ansvarlig voksenkompetanse (Steinholt, 2002). I diskursen om det sårbare barnet posisjoneres barna som umodne, inkompetente og i risiko (Holthe, 2002), noe som nødvendiggjør omsorg, beskyttelse og autoritetsutøvelse. Denne måten å posisjonere barna på vises også i dette studiet. Alf snakker om ungdommene som «umodne» og de voksne som ansvarlige for «tett oppfølging». For mange rettigheter, særlig i første del av oppholdet, beskrives som å være direkte skadelig av flere informanter. Altså er ikke barnet selv kompetent til å håndtere egne rettigheter og må beskyttes av de ansatte. Forståelsen av at barna har felles utfordringer knyttet til utvikling, har paralleller til utviklingspsykologien, som blir beskrevet som sentral innenfor diskursen om det sårbare barnet. Utviklingspsykologien bygger på en universell forståelse av barn, der det forutsettes at hvert barn skal gå gjennom de samme utviklingsfasene (Holthe, 2002; Woodhead, 1999).

Innenfor diskursen om barnet som sårbart er også forståelsen av barnet som foreldrevhengig og omsorgstrengende sentral (Holthe, 2002). Flere av informantene snakker om omsorg som en viktig del av jobben.

Til tross for flere likhetstrekk med sårbarhetsdiskursen fremstår diskursen om det uansvarlige barnet som en selvstendig diskurs i denne studien. Dette er særlig knyttet til posisjoneringer av barna der rusmisbruket gjøres betydningsfullt. Mens diskursen om det sårbare barnet først og fremst betinger en praksis preget av omsorg og beskyttelse, åpner diskursen om det uansvarlige barnet for en større grad av tvang og inngripen. «Man skal ikke puse med en virkelighet som er brutal», sier Eva. Når det snakkes om det uansvarlige barnet, legges det stor vekt på at rusproblemet gir en høy risiko («de kan jo dø»), noe som gjør det nødvendig med mer inngripende virkemidler. Ungdommene blir posisjonert som i risiko, og de ansatte forstår seg selv som å ha et ansvar for å ivareta barnets liv og helse. Det at ungdomstiden knyttes til risiko, er en oppfatning som deles av mange, og knyttes blant annet til uro, utprøving og opprør (Frønes, 2011; Room, 2012). For ungdom som utvikler et alvorlig rus- eller atferdsproblem, forsterkes denne risikoen som naturlig er knyttet til ungdomstiden. Denne studien viser hvordan rusproblemet blir en dominerende meningskategori som gjør at ungdommen posisjoneres som uansvarlig og den voksne som ansvarlig. Det å posisjonere ungdom med problematisk rusbruk som å ha begrenset ansvarlighet er også belyst i en studie av rådgivere i NAV, der dette diskuteres som grunnlag for prioritering av satsningsområder (Selseng Bruland, 2015).

Diskursen om det uansvarlige barnet fremstår som den mest dominerende diskursen i denne studien. Når diskursen om det uansvarlige barnet tas i bruk, gis det få muligheter for å posisjonere barnet som kompetent med ressurser til å gjøre egne valg, som når Eva snakker om misbrukere som vil gjøre sin egen behandling, men ikke har lyktes hittil. Diskursen om det uansvarlige barnet fremstår som å utfordre barnets rettigheter blant annet til medvirkning i egen behandling, men derimot åpnes det for generelle rutiner, kontroll og inngripen i personlig integritet som legitimeres i barnas felles utfordringer knyttet til deres rusmisbruk og det å være i risiko. Således kan funn i denne studien også bidra til å forstå funn i andre studier som peker på byråkratiske systemer og kollektive metoder som hindrer ivaretagelse av individuelle rettigheter, og som stiller spørsmål ved tvangsbruken i norske barnevernsinstitusjoner (Barneombudet, 2015; Ulset, 2011; Ulset og Tjelflaat, 2012, 2013).

Det kompetente barnet

Basert på subjektposisjonene «ansvarlig» og «forhandlingspartner» ble diskursen om det kompetente barnet identifisert som en alternativ og konkurrerende forståelse av barnet i informantenes fortellinger. Diskursen har paralleller til det som i kunnskapsfeltet har blitt beskrevet som rettighetsdiskursen. Denne åpner for en mer individuell tilnærming der barnet konstrueres som en autonom og kompetent aktør med egne rettigheter (Brembeck et al., 2004; James et al., 1998; Kjørholt, 2002; Nielsen, 2002; Warming, 2011). Rettighetsdiskursen fremheves av mange som den dominerende diskursen i lovgivning og politisk styring av barneomsorgen (Goodyer, 2013; Hennum, 2015; Holthe, 2002; Kjørholt, 2007; Roose og De Bie, 2008; Wells, 2011). Innenfor rettighetsdiskursen blir barnet forstått som reflekstivt, autonomt og robust og som en aktiv bidragsyter både i egen utvikling og for samfunnets vekst og utvikling (Brembeck et al., 2004; Juul, 2014). Diskursen posisjonerer barnet som borger her og nå og som forhandlende subjekt som skal møtes med respekt (Brembeck et al., 2004; Juul, 2014; Nielsen, 2002). En forståelse av barnet som borger og subjekt gjør tillit og gjensidighet til en forutsetning i relasjonen mellom barnet og den voksne. Begrepet «trusted friends» har blitt brukt for å beskrive den rollen som blir tilgjengelig for den voksne i denne relasjonen (Brembeck et al., 2004).

Diskursen om det kompetente barnet tas blant annet i bruk av Roar når han snakker om hvordan han forsøker å unngå tvangsbruk. Gjennom å gi forhandlinger og kompromisser en sentral mening i sin praksis, åpner også Roar opp for en forståelse av barndom som viktig her og nå, og ikke bare som en overgang fra barn til voksen. Måten Roar snakker om ungdommen som forhandlingspartner på, forutsetter også at han har tillit til ungdommen, og tar på alvor dens synspunkter. Diskursen om det kompetente barnet åpner for en større grad av ansvarliggjøring og tiltro til barnets kompetanse og rasjonalitet, der barnet forstås som i stand til å forvalte sine egne rettigheter. Hvordan det snakkes om institusjonens ansvar for å legge til rette for informasjon, varierer imidlertid i materialet. Jon viser til viktigheten av å informere og oppfordre ungdommene til å gjøre bruk av den tilgjengelige informasjonen, mens Janne forteller at «de løper ikke etter ungdommene med Rettighetsforskriften».

I materialet finnes det flere fortellinger om praksiser der det unnlates å informere om barnas rettigheter. Ungdommene posisjoneres som kompetente aktører som kan ta ansvar for å fremskaffe denne informasjonen selv. Det er nærliggende å analysere denne praksisen som muliggjort av rettighetsdiskursen. På den annen side kan denne praksisen også tolkes som å være betinget av diskursen om det uansvarlige barnet, der barnet posisjoneres som umodent, inkompetent og impulsivt med manglende evne til å ta rasjonelle beslutninger. Ungdommen

har ikke godt av en informasjon som den ikke er ansvarlig nok til å forvalte, og dermed ønsker ikke de ansatte å bidra til at denne informasjonen blir kjent for ungdommen.

Diskursen om det kompetente barnet fremstår i denne studien først og fremst som en konkurrerende forståelse av barnet. Diskursen finnes i materialet, men er klart underordnet den dominerende forestillingen om det uansvarlige barnet.

Konklusjoner

Med utgangspunkt i forskning som har dokumentert variasjon i ansattes håndtering og forståelser av tvang i institusjonsbarnevernet, har denne studien vist hvordan ansattes forståelser av barnet er viktig for å forstå variasjon. Studien finner at det først og fremst er diskursen om det uansvarlige barnet som dominerer når de ansatte forteller om sin rettighetspraksis, og i mindre grad diskursen om det kompetente barnet.

Diskursen om barnet som uansvarlig rommer en tradisjonell forståelse av barnet som sårbart, men fremstår først og fremst i denne studien som en egen diskurs, der forståelser knyttet til barnets rusproblematikk gjøres betydningsfullt for de ansattes rettighetspraksiser. Funnene bidrar til å understreke betydningen av diskursen om det uansvarlige barnet som sentral for meningsdannelse innfor profesjonelt sosialt arbeid med denne målgruppen.

Denne artikkelen har først og fremst vært opptatt av å utforske variasjoner knyttet til forståelser og håndtering av barns rettigheter under institusjonsplassering gjennom ansattes konstruksjon av barnet. Studien er derfor begrenset til å si noe om de diskurser om barnet som er mest fremtredende når det snakkes om barnet i en gitt kontekst. Dersom intervjuene hadde fokusert mer på hverdagspraksiser og mindre på tvang, kan det være at andre diskurser om barnet hadde blitt mer fremtredende. Imidlertid bekrefter studien tidligere forskning som peker på forståelser av barnet som sårbart og skrøpelig som dominerende innenfor institusjonsbehandling av barn og unge, samt forskning som peker på rusmisbruket som en viktig meningskategori. Det er derfor grunn til å tro at diskursene om barnet som fremkommer i dette studiet, også har en gyldighet i andre sammenhenger.

Artikkelen viser at kunnskap om ansattes meningskonstruksjon og forståelser av barnet kan være fruktbart for å forstå variasjoner i håndtering av tvang og barns rettigheter. Hvordan barnet forstås og den betydning det gis for generell tilrettelegging av institusjonstilbudet, bør være et tema for videre forskning på området.

Implikasjoner for praksis

Barn og unge har rett til beskyttelse og vern under opphold i institusjon, men de har samtidig rett til medvirkning og informasjon. I denne studien fremstår dette som hensyn som er vanskelig å forene i praksis. Når diskursen om barnet som uansvarlig tas i bruk, blir hensynet til beskyttelse og vern gitt forrang. Ideen om det kompetente barnet synes å være vanskelig å forene med barn som er plassert på tvang på grunn av alvorlig rus- og atferdsproblematikk. Rettighetsforskriften som er et viktig styringsdokument som skal sikre barnas rettigheter under institusjonsplassering, blir av flere ansatte snakket om som å utfordre det de mener er god behandling for barn i barnevernsinstitusjon. Barna posisjoneres som i risiko, med behov for kontroll og grensesetting.

Diskurser styrer vår bevissthet og vårt fokus, hva vi ser, og hva vi ikke ser. Hvilke egenskaper hos barna kommer ikke frem dersom det er deres rusmisbruk som først og fremst fanger oppmerksomheten? Hvilken betydning får dette for vurderinger av barnas behov og ansattes forståelse og håndtering av tvang og barnas rettigheter? For å øke kvaliteten i behandlingstilbudet og sikre barns rettssikkerhet under opphold i barnevernsinstitusjon vil det være nødvendig å reflektere over sammenhengen mellom meningskonstruksjon og praksis. Det bør stimuleres til åpen refleksjon både internt og på tvers av institusjoner, men også sammen med tilsynsmyndighet og politisk nivå.

NOTER

---

¹ Rettighetsforskriften presiserer barns rettigheter under institusjonsplassering. Blant annet heter det at bruk av tvang og makt må kunne begrunnes ut fra hva som er *nødvendig* i forhold til formålet med plasseringen (paragraf 12). Utgangspunktet er at barnet selv skal bestemme i personlige spørsmål så langt dette er forenlig med beboers alder og modenhet og formålet med plasseringen (paragraf 7). Tvang og andre inngrep i den personlige integritet reguleres av kapittel tre, og kapitlet inneholder egne bestemmelser for barn plassert etter Barnevernloven paragraf 4-24 og paragraf 4-26. Bestemmelsene gir institusjonen adgang til å gjøre midlertidige begrensingsvedtak for perioder på inntil 14 dager, blant annet begrensninger i adgangen til å bevege seg innenfor og utenfor institusjonen, ha besøk i institusjonen, bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler samt adgang til å kreve rusmiddeltesting av beboere.

² I prosjektet «Grenseløs omsorg – bruk av tvang mot barn i barnevern og psykisk helsevern» har det blitt samlet inn erfaringer knyttet til bruk av tvang mot barn, blant annet gjennom samtaler med barn, ansatte og fagfolk, og gjennom innsyn i saker (Barneombudet, 2015).

³ 11 av informantene hadde relevant helse- eller sosialfaglig bachelor, to hadde bachelor innenfor økonomiske fag, to hadde mastergrad (helse-/sosialfaglig og pedagogikk), tre hadde ingen formell kompetanse og to hadde yrkesfaglig utdanning.

REFERANSER

- Amundsen, H. M. (2002). Det sosialt konstruerte barnet. I: S. Sagberg og K. Steinsholt (red.): *Barnet. Konstruksjoner av barn og barndom* (s. 44–63). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bartley, K. (1998). Barnpolitikk och barnets rättigheter. Avhandling. Göteborg: Sociologiska Institutionen.
- Bell, M. (2002). Promoting children's rights through the use of relationship. *Child & Family Social Work*, 7(1), 1–11. DOI: 10.1046/j.1365-2206.2002.00225.x
- Bloor, M. (2001). *Focus groups in social research*. London: Sage.
- Brembeck, H., Johansson, B. og Kampmann, J. (red.) (2004). *Beyond the competent child. Exploring contemporary childhoods in the Nordic welfare societies*. København: Samfunnsforlaget.
- Cashmore, J. (2002). Promoting the participation of children and young people in care. *Child abuse & neglect*, 26(8), 837–847. DOI:10.1016/S0145-2134(02)00353-8
- Day, A. og Daffern, M. (2009). *Guardian for Children and Young People. Inquiry into Policy and Practice in the Use of Physical Restraint in South Australian Residential Facilities for Children and Young People*. Government of South-Australia.
- Espersen, L. D. (2010). *Bekymrende identiteter: Anbragte børns hverdagsliv på behandlingshem*. Rapport 10:25: København. Sociologisk Institut, Københavns Universitet og SFI-Det nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Frønes, I. (2011). *Moderne barndom*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.

-
- Goodyer, A. (2013). Understanding looked-after childhoods. *Child & Family Social Work*, 18(4), 394–402. DOI: 10.1111/j.1365-2206.2012.00858.x
- Haavind, H. (red.) (2000). *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Hennum, N. (2010). Mot en standardisering av voksenhet? Barn som redskap i statens disiplinering av voksne. *Sosiologi i dag*, 1–2, 55–75.
- Hennum, N. (2015). Makten i barnet. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 91(02), 125–138.
- Henriksen, A., Degner, J. og Oscarsson, L. (2008). Youths in coercive residential care: attitudes towards key staff members' personal involvement, from a therapeutic alliance perspective. *European Journal of Social Work*, 11(2), 145–159. DOI: 10.1080/13691450701531976
- Holstein, J. A., & Gubrium, J. F. (1995). *The active interview* (Vol. 37). London: Sage.
- Holthe, V. G. (2002). Rettighetsbarnet. Brytninger og tvetydigheter i kulturens barndomsforståelse. I: S. Sagberg og K. Steinsholt (red.): *Barnet. Konstruksjoner av barn og barndom* (s. 101–116). Oslo: Universitetsforlaget.
- Howarth, D. (2000). *Concepts in the social sciences: Discourse*. New York, NY: Open University Press.
- Howarth, D., Norval, A. J. og Stavrakakis, Y. (red.) (2000). *Discourse theory and political analysis: Identities, hegemonies and social change*. Manchester: Manchester University Press.
- Hydén, M. (2000). Forskningsintervjun som relationell praktik. I: H. Haavind (red.): *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning* (s. 147–168). Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Jakobsen, T. B. (2010). 'What Troubled Children Need' Constructions of Everyday Life in Residential Care. *Children & Society*, 24(3), 215–226. DOI: 10.1111/j.1099-0860.2009.00220.x
- James, A., Jenks, C. og Prout, A. (1998). *Theorizing childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Juul, J. (2014). *Ditt kompetenta barn: på väg mot nya värderingar för familjen*. Stockholm: Bonnier Fakta.
- Kjørholt, A. T. og Lindén, H. (2004). Children and youth as citizens: Symbolic participants or political actors. I: H. Brembeck, B. Johansson og J. Kampmann (red.): *Beyond the competent child. Exploring contemporary childhoods in the Nordic welfare societies* (s. 63–87). København: Samfunnsforlaget.
- Kjørholt, A. T. (2002). Small is Powerful Discourses on Children and Participation in Norway. *Childhood*, 9(1), 63–82. DOI: 10.1177/0907568202009001005
- Kjørholt, A. T. (2007). Childhood as a Symbolic Space: Searching for Authentic Voices in the Era of Globalisation. *Children's Geographies*, 5(1–2), 29–42. DOI: 10.1080/14733280601108148
- Koltveit, S. (2013). "Felles terapeutiske virkemidler i ruskollektiver for mindreårige." *Tidsskrift for miljøarbeid*, 2 (2013).
- Kvale, S. (1996). *InterViews. An introduction to qualitative research writing*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Laclau, E. og Mouffe, C. (1985). *Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics*. London: Verso.

-
- Morgan, R. (2004). *Children's Views on Restraint*. Office of the Children's Rights Director.
- Munro, E. (2001). Empowering looked-after children. *Child and Family Social Work*, 6(2), 129–138. DOI: 10.1111/j.1365-2206.2001.00192.x
- Nielsen, M. L. (2002). Barnet som forhandlingspartner. I: S. Sagberg og K. Steinsholt (red.): *Barnet. Konstruksjoner av barn og barndom* (s. 81–100). Oslo: Universitetsforlaget.
- Picot, A. (2014). Transforming child welfare: from explicit to implicit control of families. *European Journal of Social Work*, 17(5), 689–701. DOI: 10.1080/13691457.2014.932273
- Ringdal, K. (2013). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Room, R. (2012). Preventing youthful substance use and harm—Between effectiveness and political wishfulness. *Substance use & misuse*, 47(8–9), 936–943.
- Roose, R. og De Bie, M. (2008). Children's rights: a challenge for social work. *International Social Work*, 51(1), 37–46. DOI: 10.1177/0020872807083914
- Rubin, H. J. og Rubin, I. S. (2005). *Qualitative interviewing: The art of hearing data* (2. utgave). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Schwartz, I. (2011). Professionelle forståelser af børns særlige behov. I: T. Egelund og T. B. Jakobsen (red): *Døgninstitutionen* (s. 91–116). København: Hans Reitzel.
- Selseng, L. B. (2015). “Focus on the young ones”: Discourses on substance abuse and age. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 32(3), 277–293.
- Steckley, L. (2011). Touch, physical restraint and therapeutic containment in residential child care. *British journal of social work*, 42(3), 537–555. DOI: 10.1093/bjsw/bcr069
- Steckley, L. og Kendrick, A. (2008a). Hold On. Physical Restraint in Residential Care. I: A. Kendrick (red.): *Residential child care: Prospects and challenges. Research Highlights Series*, 152–165. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Steckley, L. og Kendrick, A. (2008b). Young people's experiences of physical restraint in residential care: Subtlety and complexity in policy and practice. I M. Nunno, L. Bullard og D. Day (red.): *For our own safety: Examining the safety of high-risk interventions for children and young people*. Washington, DC: Child Welfare League of America.
- Steinsholt, K. og Maria, Ø. (2002). "Stop making sense!" Perspektiver på barn og barndom. I: S. Sagberg og K. Steinsholt (red.): *Barnet. Konstruksjoner av barn og barndom* (s. 19–43). Oslo: Universitetsforlaget.
- Thomas, N. (2002). *Children, family and the state: Decision-making and child participation*. London: Macmillan.
- Thomas, N. og Percy-Smith, B. (2012). ‘It's about changing services and building relationships’: evaluating the development of Children in Care Councils. *Child & Family Social Work*, 17(4), 487–496. DOI: 10.1111/j.1365-2206.2011.00806.x
- Ulset, G. (2010). Tilværelse og oppvekst i barneverninstitusjon. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 10(1), 49–71.
- Ulset, G. (2011). Ungdoms fritid ved opphold i barneverninstitusjon - et medvirkningsperspektiv. *Fontene Forskning*, 1/11, 18–31.

-
- Ulset, G. og Tjelflaat, T. (2012). *Tvang i barneverninstitusjon. Ungdommenes perspektiver*. Rapport nr. 20, NTNU Samfunnsforskning, Barnevernets utviklingscenter i Midt Norge.
- Ulset, G. og Melheim, S. (2013). *Håndtering av tvang i barneverninstitusjoner: Ansattes, ledes og tilsynets perspektiver*. Rapport nr. 25, NTNU Samfunnsforskning, Barnevernets utviklingscenter i Midt Norge.
- Ulset, G. og Tjelflaat, T. (2013). Ikke et sted å kalle et hjem? Betydningen av tvangsbruk ved opphold i barneverninstitusjon. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 90(02), 69–83.
- Warming, H. (2011). Childrens Participation and Citizenship in a Global Age. Empowerment, Tokenism or Discriminatory Disciplining? *Social Work & Society*, 9(1), 119–134.
- Wells, K. (2011). The politics of life: governing childhood. *Global studies of childhood*, 1(1), 15–25. DOI: 10.2304/gsch.2011.1.1.15
- Ziegler, D. (2001). To Hold, or Not to Hold... Is That the Right Question? *Residential Treatment for Children & Youth*, 18(4), 33–45.

Lovverk og offentlige dokument

- Barneombudet (2015). Grenseløs Omsorg. Om bruk av tvang mot barn i barnevern og psykisk helsevern.
- FNs konvensjon om barns rettigheter (1989)
- Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barnevernsinstitusjon. Forskrift 15. november 2011 nr. 1103. Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2011-11-15-1103>.
- Lov om barnevernstenester (1992 nr. 100).